DOI https://doi.org/10.30525/978-9934-26-303-3-9

ҐЕНДЕРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЖІНКИ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Багацька О. В., Баркова Ю. В.

ВСТУП

Одна з домінуючих тенденцій сучасної лінгвістики – це розширення її зв'язків із іншими науками, зокрема, з соціологією, психологією, екологією, культурологією, що призвело до появи міждисциплінарних досліджень та суміжних напрямків лінгвістики – політичної, екологічної лінгвістики, психолінгвістики, соціолінгвістики, лінгвокультурології. Одним із таких міждисциплінарних напрямів розвитку лінгвістики вважають ґендерну лінгвістику, актуальність якої зростає у геометричній прогресії до загострення ґендерних питань у сучасному суспільстві.

XXI ст. позначилося бурхливим розвитком значної кількості рухів за толерантність у ставленні до найрізноманітніших груп населення, у тому числі нового витка розвитку набув феміністичний рух, зароджується чоловічий правозахисний рух. У соціумі постійно висвітлюються та вирішуються проблеми щодо традиційних ґендерних ролей, ґендерних стереотипів, нових сучасних підходів до розуміння й трактування ґендеру, особливої актуальності набуває питання відносин статей. Цим пояснюється активний інтерес учених і суспільства загалом до ґендерних досліджень у царині лінгвістики.

Нині ґендерну лінгвістику розглядають як «самостійний напрям мовознавства, що впорядковує, систематизує й окреслює перспективи розвитку цієї галузі знань»[1]. Ґендерну лінгвістику потрактовують як науковий напрям у складі міждисциплінарних ґендерних досліджень, що за допомогою лінгвістичного понятійного апарату вивчає ґендер (соціокультурний конструкт, відносно автономний від біологічної статі) у його лінгвістичному прояві[2].

Щоб зрозуміти сутність ґендерних досліджень загалом та їх актуальність для сучасної мовознавчої науки, зокрема, варто розглядати мову не лише як продукт суспільства, а й засіб формування його мислення та ментальності.

Лінгвістичні розвідки, що враховують фактори статі, датуються античністю, коли вперше спробували осягнути категорії природної статі

[1] Космеда Т. А., Карпенко Н. А., Осіпова Т. Ф., Саліонович Л. М., Халіман О. В. Ґендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискурсивна практика. Харків, Дрогобич : Коло, 2014. С. 16.

[2] Ibid. С. 16–17.

(sexus) та граматичного роду (gender)[3]. Однак, перші вагомі наукові лінгвістичні здобутки у ґендерній царині відбулися відносно нещодавно. Власне поняття «ґендер» як самостійна категорія виникло у мовознавстві, потрапивши до цієї галузі з інших суспільних наук, таких як історія, соціологія та психологія.

Досить часто лексеми «ґендер» та «стать» використовують як синонімічні, однак більшість дослідників розрізняють їх з метою диференціації понять біологічної статі (sexus) та соціальних і культурних імплікацій, які містить у собі концепт «чоловіче – жіноче»: розподіл ролей, культурні традиції, відношення влади у зв'язку із статтю людини, тощо[4].

Таким чином, якщо поняття «стать» відображає біологічний аспект, «ґендер» означає так звану «соціальну стать» людини як продукт виховання та впливу культури. Ґендерний фактор, що розглядає природну стать людини та її соціальні якості, є однією із основних характеристик особистості, яка протягом усього життя людини певним чином впливає на сприйняття нею своєї ідентичності, а також на ідентифікацію цієї людини іншими членами соціуму. Отже, ґендер – це складний комплекс соціальних та психологічних процесів, культурних настанов, породжених суспільством, котрі впливають на поведінку національної мовної особистості, дослідження якої представляє не аби-який інтерес для сучасної лінгвістики загалом та ґендерної лінгвістики зокрема.

1. Лінгвістичне конструювання ґендеру та ґендерної ідентичності

Конструювання ґендеру визначається як когнітивна діяльність імпліцитного характеру, в основі якої лежить співвіднесення мовних форм із ґендерними уявленнями (асоціаціями, стереотипами, ідеалами), що є частиною універсуму загальних смислів представників цієї культури. Конструювання ґендеру зумовлено, з одного боку, когнітивними механізмами, що забезпечують динаміку концептуальних структур, з іншого боку, власне мовними механізмами відтворення ґендерних смислів[5]. У процесі конструювання ґендеру можуть бути задіяні такі когнітивні механізми, як концептуальна метафора, метонімія, інференція, а також генералізація концептуального змісту.

Як і інші форми знань, ґендерні уявлення організовані у вигляді ментальних структур – ідеалізованих когнітивних моделей, серед яких виділяють пропозиційні моделі, схематичні моделі образів, метафоричні

[3] Malti-Douglas F. Encyclopedia of Sex and Gender. Vol. 2. New York : The Gale Group, 2007. P. 524.

[4] Ibid. P. 525–526.

[5] Eckert P. Language and Gender. Cambridge, New York : Cambridge University Press, 2003.

та метонімічні моделі[6]. Роль названих моделей у конструюванні ґендера характеризується різним ступенем виразності. Використання пропозиціональних структур має велику міру експліцитності, у той час як метафоричні та метонімічні моделі конструюють ґендерні уявлення імпліцитним шляхом. Відтак, розгляд ґендера як компонента та індивідуальної, і колективної свідомості дає можливість досліджувати його з позицій когнітивної лінгвістики, що, у свою чергу, передбачає вивчення когнітивних механізмів його конструювання.

У суспільстві панують стереотипні уявлення про ґендер, які О. О. Селіванова, зокрема, визначає як стереотипи, детерміновані культурою або субкультурою та соціумом, упорядковану й фіксовану структуру свідомості, фрагмент картини світу, що уособлює результат пізнання дійсності певним угрупованням і є схематизованою стандартною ознакою, матрицею предмета, події, явища[7]. Ґендерні стереотипи відносять до соціальних стереотипів, оскільки вони надають стандартизоване уявлення про соціальне явище, у даному випадку – про ґендер. Стереотип репрезентує оцінку людиною певного предмета чи явища, що виникає на основі різних соціальних фактів та власного досвіду. Стереотипи є тими загальними цінностями, які існували й продовжують існувати в культурі та мові, об'єднуючи суспільство[8].

Ґендерні стереотипи профілюють місце та роль обох статей у суспільстві, розкривають їх функції та соціальні завдання. Саме у ґендерних стереотипах відображається певний тип стосунків протилежних статей. Поява ґендерних стереотипів у свідомості суспільства обумовлена тим, що модель ґендерних відносин історично вибудовувалася таким чином, що статеві відмінності переважали над індивідуальними, якісними відмінностями в особистості чоловіка і жінки. Традиційними статево-рольовими типами, властивими чоловікам і жінкам є мужній (male) та жіночний (female) типи відповідно. Якщо стать осмислюється у категоріях «чоловік» і «жінка», то ґендер потрактовують у термінах «чоловічність» (чоловіче начало) та «жіночність» (жіноче начало) або «маскулінність» та «фемінінність», які позначають відмінні психологічні характеристики, історично сформовані особливостями культури певного суспільства. Так, маскулінність розглядається як сукупність фізичних якостей, моральних норм і поведінкових особливостей, властивих будь-якому чоловікові від народження. Маскулінність асоціюється із силою, самовпевненістю, активністю та

[6] Evans V. A Glossary of Cognitive Linguistics. Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd, 2007. P. 104.

[7] Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. С. 689.

[8] Ibid. С. 690.

незалежністю. Водночас, фемінінність містить характеристики, пов'язані з жіночою статтю, а саме – пасивність, м'якість, лагідність, чуйність, емоційність, а також характерні форми поведінки жінки в кожному конкретному суспільстві[9].

Ґендер як продукт культури відображає уявлення народу про «маскулінність» та «фемінінність», зафіксовані в фольклорі, казках, традиціях і, безумовно, у мові, що пояснюється наявністю у колективній свідомості ґендерних стереотипів – спрощених та загострених уявлень про властивості і якості осіб тієї чи іншої статі[10]. Традиційно вважається, що чоловік повинен бути мужнім, а жінка жіночною, що забезпечить їм соціальний статус, успішність існування в соціумі. Загальноприйнято диференціювати ґендерні стереотипи за групами:

– маскулінність/фемінінність стосовно соматичних, психічних і поведінкових якостей чоловіків і жінок;

– сімейні та професійні ролі;

– зміст діяльності чоловіків і жінок.

На сьогоднішній день ґендерна проблематика у мовознавстві вивчається у двох провідних напрямках. По-перше, досліджують прояв ґендеру в системі мови, тобто питання про те, яким чином він проявляється у мові на рівні лексики, синтаксису, номінативної системи, категорії роду, тощо. По-друге, аналізують реалізацію ґендеру в мовленні, тобто прояв статі в мовленнєвій поведінці, переваги у використанні мовних засобів чоловіками і жінками.

Відмінності між чоловічим і жіночим мовленням проявляються на різних рівнях мови: у лексиці, фонетиці, граматиці. Крім того, відзначаються розбіжності і в тактиках ведення розмов. Уважають, що найчастіше ґендерні відмінності виявляються на рівні лексики. Опозиція чоловічих і жіночих варіантів мови є, по всій ймовірності, найдавнішим типом диференціації мови. Можна припустити, що вона існувала вже на ранніх етапах розвитку людства, будучи пов'язаною з поділом праці між статями. У зв'язку з цим чоловіки і жінки оперують різними лексемами, пов'язаними з їхньою професійною спеціалізацією[11].

Ґендер є елементом соціальної та особистісної ідентичності людини, яка представляє особливий науковий інтерес для лінгвістів.

Множинність смислів поняття ідентичності у сучасних дослідженнях зумовлена множинністю теоретичних парадигм його інтерпретацій. На

[9] Malti-Douglas F. Encyclopedia of Sex and Gender. Vol. 2. New York : The Gale Group, 2007. P. 526.

[10] Green R. Robert Stoller's Sex and Gender: 40 years on. Archives of Sexual Behavior. 2010. № 39 (6). P. 1458.

[11] Lakoff R. Language and woman's place. Language in Society. 2008. P. 47–48.

підставі аналізу сучасних зарубіжних концепцій ідентичності можна виокремити кілька тенденцій інтерпретації феномена ідентичності:

1) визнання структурної будови ідентичності та існування її в плані суб'єктивного часу;

2) виділення двох аспектів ідентичності – особистісного і соціального – серед яких останній є первинним, оскільки онтогенетично особистісна ідентичність формується на основі вироблених у процесі соціальної категоризації понять;

3) визнання ідентичності динамічною структурою, яка нелінійно й нерівномірно розвивається впродовж життя людини;

4) розгляд ідентичності на поведінковому рівні як процесу вирішення життєво значущих проблем[12].

Під ідентичністю особистості розуміють цілісність цілей, установок, переконань, визначальних соціальний розвиток особистості, її послідовну і несуперечливу взаємодію з оточуючим світом. Розвиток ідентичності є якісними перетвореннями, що призводять до зміни її структури та змісту[13]. Кожна з існуючих на сьогодні концепцій ідентичності по-різному визначає суть змін, що супроводжують її розвиток. Так, Е. Еріксон описує розвиток як подолання дифузії цілей, установок, набуття їх цілісності[14], водночас Дж. Марсія інтерпретує розвиток як чергування етапу мораторію, тобто збирання інформації про варіанти ідентифікації з етапом досягнення, тобто осмисленої переконаності людини у необхідності слідувати обраним цілям[15].

Істотними рисами базової моделі, розробленої Дж. Марсією і названої «статусною», є:

1) подання ідентичності у вигляді статусів – дифузії, наперед вирішеності, мораторію та досягнення;

2) визначення лінійного та послідовного розвитку ідентичності, що передбачає рух від дифузії (розмиття, невизначеності) до набуття (консолідації, цілісності) ідентичності;

3) подання змісту стадій у процедурах пошуку та прийняття ідентичності[16].

Сучасні моделі розвитку ідентичності особистості, виконані в ериксоніанській традиції, представляють її як сукупність динамічних процесів, нелінійних та оборотних. Зокрема, вчені виокремлюють процесуальну, інтегративну, трифакторну та ітеративну моделі.

---

[12] McKinlay A. Identities in Context. Individuals and Discourse in Action. Oxford : Wiley-Blackwell, 2011. P. 2.

[13] Ibid. P. 74.

[14] Erikson E. Identity: Youth and crisis. New York : Norton, 1968.

[15] Marcia J. E. Development and validation of ego identity status. *Journal of Personality and Social Psychology.* № 5. 1966. P. 556.

[16] Ibid. P. 552.

Процесуальна модель – одна з перших альтернатив статусної моделі Дж. Марсії[17]. У ній представлені чотири ключові блоки:

1) індивідуальні особливості особистості (властивості особистості, когнітивні здібності, наявна, тобто вже сформована, ідентичність);

2) процес ідентифікації, спрямований встановлення тотожності у конкретній сфері – професійної, релігійної, ціннісної, міжособистісної;

3) контекст розвитку ідентичності, на тлі якого розгортається цей процес, до нього належать суспільні, дружні, сімейні, навчальні, трудові відносини, до яких залучена особистість і які не можуть не впливати;

4) вплив інших ідентифікацій особистості, які у сукупності можливих зв'язків.

Інтегративна модель представляє цикли пошуку та прийняття варіантів ідентичності. Її основу становлять процеси, запозичені з моделі Дж. Марсії: пошук варіантів ідентифікації (має три параметри: поверхневий, глибинний, уповільнений) і прийняття рішення про вибір варіанта ідентифікації (має два параметри: прихильність до свого рішення, що передбачає прагнення дотримуватися зробленого вибору; ідентифікація з рішенням, що визначається як готовність до осмисленого досягнення ідентичності)[18].

Перераховані п'ять параметрів згруповані у два цикли ідентифікації. Перший цикл визначає ідентифікації, що виникають після прийняття рішення наслідувати той варіант, що був узятий з числа відомих особистості. Другий цикл характеризує ідентифікації, що виникли у ході поглибленого вивчення альтернатив та варіантів, що отримали своє обґрунтування та підкріплені внутрішнім переконанням (зобов'язанням) особи досягати їх. У сукупності циклів розвиток ідентичності відбувається у такій послідовності:

1) вивчення наявних, доступних варіантів;

2) вибір та прийняття одного;

3) детальне вивчення його особливостей;

4) ототожнення з ним, прийняття його як напрямок розвитку[19].

Трифакторна модель ідентичності спрямована на вимірювання та вивчення динамічних процесів трансформації, що відбуваються з ідентифікаціями. Модель включає деякі поняття статусної концепції Дж. Марсії (прийняття зобов'язань, поглиблене вивчення, перегляд зобов'язань), але інтерпретує їх по-своєму. Так, прийняття зобов'язання – це переконаність особистості правильності зробленого вибору,

[17] Marcia J. E. Development and validation of ego identity status. *Journal of Personality and Social Psychology.* № 5. 1966. P. 553.

[18] Luyckx K., Goossens L., Soenens B. Developmental Typologies of Identity Formation and Adjustment in Female Emerging Adults: A Latent Class Growth Analysis Approach. *Journal of Research on Adolescence*. № 18 (4). 2008. P. 596.

[19] Ibid. P. 598.

і навіть впевненість у собі як суб'єкт, здатному зобов'язання виконати. Поглиблене вивчення передбачає осмислення зобов'язань, що виявляється у пошуку інформації щодо свого вибору, обговорення його з іншими. Перегляд зобов'язань передбачає співвідношення прийнятих рішень з альтернативами, також доступними особистості[20].

Ітеративна модель розвитку ідентичності прямо не співвідноситься з ериксоніанською парадигмою ідентичності, а являє собою незалежну концептуальну побудову, що синтезує ідеї інформаційних стилів ідентифікації, процесної моделі, а в частині концептуального апарату Піаже, що сходить до когнітивної теорії. Ітеративна модель фокусується на актуальних процесах ідентифікації, що породжуються взаємодією між особистістю та довкіллям[21].

На думку вчених, ідентичність – це тотожність між соціальним контекстом та особистістю, що перевіряється кожним актом взаємодії. Порушення ідентичності призводить до конфлікту, оперативне вирішення якого визначається асимілятивними можливостями особистості. Наприклад, зміною власного сприйняття ситуації, очікувань, що з нею. Якщо особистість не здатна асимілювати подію, що відбулася, то це призводить до послаблення самообов'язку слідувати певній поведінці, підтримувати відносини, домагатися наміченої мети[22].

У потрактуванні поняття ґендерної ідентичності ми поділяємо думку Дж. Лорбера, який визначає її як усвідомлення себе представником цієї статі, усвідомлення своєї приналежності до статі у соціальному контексті[23]. Зважаючи на те, що ідентичність є гнучкою за своєю суттю, це уможливлює керування вираженням свого «Я» у відповідному середовищі або за певних умов, що впливає на успішність комунікації та досягнення бажаного перлокутивного ефекту.

Відповідно до мультиполярної моделі в межах однієї й тієї ж статі можуть бути представлені різні варіанти ґендерної ідентичності. При цьому кожний такий варіант становить «поєднання різних властивостей і якостей, якими особистість сама характеризує свою ґендерну ідентичність через ґендерні уявлення про себе, ґендерну самооцінку, ґендерні плани, способи і структури поведінки»[24], що дає змогу виділяти

[20] Meeus W., Iedema J., Vollebergh W. Identity Formation Re-revisited: A Rejoinder to Waterman on Developmental and Cross-Cultural Issues. *Developmental Review.* 1999. Vol. 19. Issue 4. P. 486.

[21] Bosma R. H., Nguyen T. D., Calumpang L. M., Carandang S. A. Gender action plans in the aquaculture value chain: what's missing? Vol. 11. Issue 4. 2019. P. 1297.

[22] Luyckx K., Goossens L., Soenens B. Developmental Typologies of Identity Formation and Adjustment in Female Emerging Adults: A Latent Class Growth Analysis Approach. *Journal of Research on Adolescence*. № 18 (4). 2008. P. 614.

[23] Lorber J. and Farrell S. A. (eds.). The Social Construction of Gender. Newbury Park (CA) : Sage, 1991. P. 12.

[24] Іванченко С. Багатовимірна модель ґендера. *Соціальна психологія.* 2007. № 4. С. 157.

андрогінний жіночий, андрогінний чоловічий, маскулінний жіночий, маскулінний чоловічий, фемінінний жіночий, фемінінний чоловічий типи гендерної ідентичності.

З огляду на чотири рівні структури ґендера (стать, сексуальність, ґендерна ідентичність, ґендерна роль) й виокремлення на кожному рівні відповідних його варіантів (на рівні біологічної статі – чоловік і жінка; психобіологічному рівні – гетеросексуальний, гомосексуальний, бісексуальний, асексуальний варіанти; на соціальному рівні – одружений(-а), неодружений(-а), розлучений(-а), удовець (удова)) – встановлено, що у результаті комбінацій цих компонентів теоретично може бути визначено 128 варіантів ґендера[25]. Така його багатовимірність і варіативність лише підкреслює обумовленість динамічних характеристик ґендерної ідентичності складною взаємодією біологічного і соціокультурного впливу з ціннісними орієнтаціями, життєвими смислами особистості, прагненням її до внутрішньої узгодженості, самоактуалізації[26].

Окрім того, в сучасній лінгвістиці виділяють три базові типи конструювання ґендеру:

1) нормативний, спрямований на відповідність ґендерним нормам та соціальним очікуванням;

2) маніпулятивний, зосереджений на особливостях експлуатації стереотипних ознак «чоловічого» та «жіночого» в мові з метою досягнення комунікативної мети та певного перлокутивного ефекту;

3) креативний, спрямований на специфічне конструювання ґендерної ідентичності з використанням нестандартних мовних маркерів маскулінності та фемінінності[27].

Під нестандартними мовними маркерами ґендеру розуміють стереотипно не співвідносні з певним ґендером мовні особливості, які набувають ґендерного змісту виключно в конкретному контексті. Це може бути використання жінкою лексики, яка, відповідно до ґендерних стереотипів, уважається не типовою, або притаманною лише чоловікам[28]. При цьому, як показує соціальна практика, мовна реальність видається значно більш складною та різноманітною, що уможливлює комбіновані або інтегративні способи конструювання ґендеру.

Ґендерним дослідженням у мовознавстві властиво вивчення не лише того, як стать впливає на комунікативну поведінку та використання мови, але й того, якими способами володіє мова для конструювання

[25] Іванченко С. Багатовимірна модель гендера. *Соціальна психологія*. 2007. № 4. С. 158.

[26] Кубриченко Т. В. Ідентичність особистості у гендерному вимірі. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. 2012. Вип. 2(2). С. 323.

[27] Маслова Ю. П. Мовна репрезентація гендеру. *Наукові записки. Серія Філологічна*. Острог : Вид-во НаУ Острозька академія, 2009. Вип. 12. С. 225.

[28] Ibid.

ґендерної ідентичності[29]. В основі ґендерного підходу лежить ідея про першорядність небіологічних або фізичних відмінностей між чоловіками та жінками, а також того культурного та соціального значення, яке надає суспільство цим розбіжностям.

Дослідження мовних засобів репрезентації ґендерної ідентичності можливе у контексті когнітивної лінгвістики, зокрема, концептології та теорії фреймів.

Фреймова семантика − це відносно молода лінгвістична наука, яка набула більш широкого розповсюдження в західних школах лінгвістики. Цей підхід ґрунтується на тому, що мовленнєва діяльність адресата й адресанта, представлена в дискурсі, моделюється у вигляді фреймів, тобто концептуальних і прототипових моделей, що лежать в основі дискурсу й спрямовують поведінку комунікантів[30]. Стикаючись з певною інформацією, мовець опрацьовує її, апелюючи до певних структур у пам'яті або свідомості, тобто до фрейму, який у той самий час адаптується до змінної реальності.

Теорія фреймового аналізу ґрунтується на ієрархічно-організованій системі мовних виборів, яка узгоджується із зоровими та іншими видами внутрішніх розумових образів[31]. Фрейм – це багатоелементне концептуальне утворення, яке охоплює сукупність традиційних знань про предмет, явище або ситуацію, й виступає узагальненою моделлю структурування культурно зумовленого знання про них.

Відповідно, ґендерна ідентичність є сукупністю уявлень, поведінкових моделей, цінностей людини, які визначають усвідомлення нею себе як представника відповідної статі. Ґендерна ідентичність не обов'язково може відповідати бінарній моделі ґендеру чи ґендерним стереотипам і тісно пов'язана з особистісними, індивідуальними характеристиками кожної окремої людини. Ґендерна ідентичність може визначатися як самою людиною, так і суспільством, що репрезентується на мовному та мовленнєвому рівнях.

2. Лексичні засоби репрезентації типів жіночої ґендерної ідентичності в сучасній англійській мові

Задля детального вивчення лексико-семантичних особливостей реалізації ґендерної ідентичності жінки у сучасній англійській мові, пропонуємо застосувати інтегративну чотирьох-рівневу модель ґендерної ідентичності:

[29] Lakoff R. Language and woman's place. Language in Society. 2008. P.45.

[30] Fillmore J. Ch. Form and Meaning in Language: *Papers on Semantic Roles*. Stanford : CSLI Publications, 2003.

[31] Ibid.

1) приналежність до статі, яка виражається на біологічному рівні (**жіноча/чоловіча**) та на психобіологічному рівні (**гетеросексуальний/ гомосексуальний/бісексуальний/асексуальний**);

2) тип ґендерної ідентичності, а саме **андрогінний чоловічий/ жіночий, маскулінний чоловічий/жіночий, фемінний чоловічий/ жіночий** типи;

3) соціальний статус / ґендерні ролі (**одружений(-а), неодружений(-а), розлучений(-а), удовець(удова)** тощо);

4) тип конструювання ґендеру (**нормативний, маніпулятивий, креативний**).

Концепт жіночої ґендерної ідентичності моделюємо за допомогою інтегрованого фрейму, структуру якого визначає запропонована модель ґендерної самоідентифікації. Розглянемо зміст жіночої ґендерної ідентичності у контексті різних її видів – фемінінного, маскулінного та андрогінного, а також з огляду на різноманітне наповнення фрейму, що репрезентує концепт жіночої ґендерної ідентичності у сучасній англійській мові. Як показують дослідження вчених у галузі ґендерології та ґендерної психології, ґендерна ідентичність людини складається з кількох важливих елементів – це зовнішність, стиль життя, уподобання та ідеологічна позиція, рольові особливості поведінки та ін.

Відповідно до особливостей кожної окремої ґендерної ідентичності, ми змоделювали фрейм, представлений низкою слотів, які у сукупності складатимуть структуру жіночої ґендерної ідентичності. Відповідно, зазначений фрейм складається із таких слотів:

1) ХТО? – жінка;

2) ЯКА? – фемінінна/маскулінна/андрогінна;

3) ЯКОГО ВІКУ? – молодого/зрілого/похилого;

4) ЯК ВИГЛЯДАЄ? – зовнішність (приваблива/потворна);

5) ЯК СЕБЕ ПОВОДИТЬ? – (рольова поведінка).

Проаналізуємо мовне наповнення кожного із наведених слотів для кожного типу ґендерної жіночої ідентичності.

Жінка фемінінна. Жіноча фемінність є базовим, класичним типом ґендерної жіночої ідентичності – це самосприйняття жінки та сприйняття її суспільством з позицій фемінінності, включно з цілим спектром суспільних уявлень про жінку та жіночність, її ролі та паттерни поведінки.

Слот «Зовнішність». Ті чи інші структурні характеристики моделі жіночої ґендерної ідентичності репрезентовані відповідними лексичними показниками у мові. Наприклад, розглянемо особу, яка належить до жіночої статті на біологічному рівні, є гетеросексуальною на психобіологічному рівні і має фемінінний жіночий тип ґендерної ідентичності. На мовному рівні це буде виражатися через відповідно емоційно- та

змістовно-забарвлені лексичні одиниці мови, які ми вивчаємо за допомогою аналізу словникових дефініцій та компонентного аналізу.

Зовнішні дані жінки, які можуть містити як її фізичні характеристики, так і вбрання, прикраси, суттєво зумовлюють загальне враження, яке справляє жінка. Аналіз словникових даних дозволяє виокремити низку ґендерно-специфічних лексичних засобів англійської мови, які описують зовнішність фемінінної жінки.

Наприклад, жіноча фемінність, як найбільш поширений та толерований суспільством варіант жіночої ґендерної ідентичності, часто представлена лексичними одиницями, які описують зовнішню красу жінки. Поширеним компліментом для жінки слугує її номінація за допомогою лексеми *beauty* (або також *bathing beauty*) – тобто, «красуня». Краса, у її стереотипному потрактуванні, означає миловидність або вродливість. Згідно зі словниковою статтею, слово *beauty* почало використовуватися з початку XIX ст. на позначення привабливої жінки. Лексема використовується у різноманітних варіаціях, наприклад: *Southern beauties, New England beauties, New Orleans beauties* тощо. У такому контексті жіноча краса сприймається як щось на кшталт місцевої принади, декорації. Тег *beauty* часто зустрічається як характеристика жінки, навіть якщо її зовнішній вигляд не має значення для того, яку роботу вона виконує. Окрім того, цей ґендерно-маркований іменник часто супроводжується прикметниками на позначення певних фізичних особливостей, таких як колір волосся, шкіри та ін.

Краса є головним атрибутом зовнішності фемінінної жінки, на що вказує лексема *belle* (від франц. “belle” – красива). Словосполучення *the belle of the ball*, яке іноді все ще використовується на позначення жінки, на яку прикуті погляди всіх чоловіків у певному приміщенні, може також набувати відтінку іронії стосовно її прагнення видаватися іншим занадто ідеалізованою.

Французьке походження має й досить широко вживане словосполучення *femme fatale* у значенні «красива спокусниця». Вираз бере свій початок від французького *femme fatale* («фатальна жінка»); цей стереотип сприйняття красивої жінки побутував протягом усього XX ст. та знайшов відображення у багатьох творах мистецтва і культури. Номінація *femme fatale* окреслює образ жінки, яку чоловіки одночасно хочуть і зневажають або бояться, оскільки не можуть впоратися, і яка, таким чином, є фатальною для них.

Семантика проаналізованих лексичних одиниць свідчить про той факт, що ґендерні стандарти заохочують жінок дбати про привабливу зовнішність (часто понад інші якості).

Часто зовнішні параметри жінки порівнюють із різноманітними персонажами сучасної та/або класичної культури, як наприклад,

у номінації *Barbie doll* або *Barbie*. Однак у цьому випадку лексеми не лише описують красиву лялько-подібну зовнішність жінки, але й імплікують характеристику її інтелекту та поведінки: *Barbie doll* – це, відповідно до словникової дефініції, приваблива жінка, яку вважають пустоголовою або м'якою та конформістською.

Такий іменниковий епітет на позначення жіночої рольової моделі поведінки походить від торгової назви ляльок "Mattell Corporation", які традиційно мали вигляд блакитноокої, білявої ляльки, відомої своїм втіленням гламуру та традиційної жіночності. Найменування *Barbie* переважно позначає красиву дівчину або молоду жінку, яка поводиться легковажно.

Окрім безпосередньої прив'язки до образу конкретної ляльки, у сучасній англійській мові наявне просте найменування *doll*, яке часто інтерпретується як зневажливе або образливе. Відповідно до словникових дефініцій, лексема *doll* з кінця XVIII ст. позначала гарну дівчину чи жінку, особливо ту, на яку дивляться як на пустоголову прикрасу (вона не повинна вміти говорити чи щось робити), а також будь-яку жінку, яка є стильною, жвавою або пікантною, або ж просто молоду жінку з дитячими рисами обличчям. Той факт, що зазначена лексема вживалася на позначення дитячої іграшки (вперше зафіксоване в цьому значенні на початку XVIII ст.), свідчить про те, що чоловіки сприймають жінок, особливо молодих і привабливих, як іграшки.

У сучасній англійській мові наявна й інша узагальнена жіноча номінація, яка описує фемінінну жінку – *Betty*, *Bettyfuss*. Ця зменшувана форма від *Bet*, абревіатура від *Elizabeth*. Як стверджує Оксфордський словник англійської мови, це жіноче домашнє ім'я, колись модне, тепер часто використовується у сленгу для позначення молодої жінки, яка вважається привабливою або сексуальною, особливо серед молодих чоловіків, які сприймають жінку як сексуальний об'єкт.

Загалом, жіноча сексуальність часто стає предметом обговорення, іноді завуальованого, про що свідчить значний корпус ґендерно-маркованої лексики в сучасній англійській мові. Наприклад, словники фіксують сленгове значення слів *beef* / *beefcake*. У XVIII ст. ці лексеми асоціювалися із вульгарним посиланням на жіночі, а пізніше, й чоловічі геніталії. У сучасному ж контексті лексеми *beef* / *beefcake* уживаються на позначення привабливої жінки або будь-якої жінки, яка розглядається як джерело сексуального задоволення, включаючи повію.

Жіноча сексуальність, тісно пов'язана з красою, виражається й через інші емотивно та змістовно-забарвлені лексичні одиниці сучасної англійської мови. Проаналізуємо приклади.

Biscuit / *biscuit bitch* / *biscuit eater* – американізм, який виник у XIX ст. та позначає молоду жінку, яку розглядають як сексуальний об'єкт;

Bombshell – лексема на позначення приголомшливо сексуальної жінки або жінки з вибуховою енергією, особливо поширена у 1930–1950-х рр. XX ст., коли такі голлівудські суперзірки, як Джин Харлоу та Мерилін Монро були відомі як "*blonde bombshells*". Це словосполучення часто зустрічається в таблоїдах і підсилюється прийомом алітерації, як-от "*bleached bombshell*", "*busty bombshell*" та "*bombshell bimbo*", а також "*blonde bombshell*" або як "*airhead bombshell*".

Cake – вживається на позначення молодої, сексуально привабливої жінки;

Cookie – ще одна «харчова» метафора на позначення жінки, синонімічна *biscuit* або *cake*. Лексема *cookie* описує молоду, гарну особу іншої статі, зазвичай – жінки, натякаючи на її «солодкість», себто – привабливість, сексуальність. У лесбійському співтоваристві, натякаючи на традиційну жіночність, слово *cookie* може стосуватися лесбійської партнерки, яка, як уважається, відіграє «пасивну», «жіночу» роль у стосунках. Лексема *cookie* часто використовується у словосполученні *tough cookie*, вказуючи на жіночу наполегливість, розкутість.

Canary – ще одна досить принизлива «пташина» метафора для позначення дівчини чи жінки, адже канарки зазвичай уважаються гарними, кволими та одомашненими. У сленгу музичної індустрії слово *canary* також відноситься до жінки-вокалістки. Ця лексема також може використовуватися у значенні повії чи коханки.

Daisy/daisy chain – може позначати гарну молоду жінку, іноді – з іронічним відтінком.

Наведені лексичні одиниці сучасної англійської мови мають, переважно, позитивну оцінку жіночої зовнішності, коли відтворюється власне образ фемінінної жінки. При цьому, часто ця позитивна оцінка межує зі зневажливістю, особливо, коли йдеться про сексуальність жінки. Зовнішність гетеросексуальної, фемінінної жінки часто об'єктивується, сприймається як принада, прикраса, товар.

Та окрім таких умовно позитивних характеристик зовнішності жінки фемінінної, до слоту «Зовнішність» входять і номінації із негативною аксіологічною складовою. Здебільшого, це лексеми, які використовувались або / та використовуються на позначення елементів та особливостей жіночої зовнішності, які не відповідають стандартам краси. Розглянемо приклади.

Bob, що є скороченням від словосполучення "*big ol' bitch*" використовується для позначення надзвичайно повної жінки;

Brick shithouse – вираз, який зазвичай вважається вульгарним, означає велику, міцно збудовану жінку, особливо широку в талії;

Crone – жінка, яку вважають потворною, зів'ялою та старою, іноді, в алітераційному супроводі, "*cackling crone*". Сама лексема *crone* походить від старофранцузького *carogne* (сварлива жінка) та, у свою чергу, можливо, з вульгарної латини (Vulgar Latin). Ця лексема часто використовувалася синонімічно до лексем *witch* або *hag*;

Horse – «анімалістична» метафора із принизливими конотаціями, яка позначає непривабливу зовнішність, далеку від стандартів краси, хоча іноді може імплікувати жіночу сексуальність.

Загалом же, слот «Зовнішність» репрезентований такими лексичними одиницями: *Barbie doll, beauty, belle, biscuit, bombshell, bunny, cake, canary, cookie, daisy, flavor, flower, frame, ravishing, shapely, hammer, lollipop, mouse, muffin, peach, spice, tart, tomato*. На позначення негативної оцінки жіночої фемінінної зовнішності використовують такі лексеми як: *biffer (biff), big Bertha, bimbo, bob, brick shithouse, crone, frump, dowdy, hatchet, just another pretty face, scud, skag, skank, yeti*. Негативна оцінка може стосуватися як жіночої зовнішності, яка вважається неконвенційною, не привабливою, так і, навпаки, привабливої, проте з імплікацією принизливої, образливої для жінки її об'єктивацією.

Більшість із розглянутих лексичних маркерів жіночої зовнішності мають імпліцитний характер, тобто вони не вказують на жіночу стать напряму. Наприклад, лексеми *bombshell, bunny, cake, canary, cookie* є метафорами на позначення жінки та певних її характеристик, більшість із таких найменувань мають своє головне значення, яке ніяк не стосується жінки – це номінації тварин, квітів, продуктів харчування чи страв та ін. Указівка на жінку для цих лексем є другорядним значенням, яке можна віднайти, здебільшого, лише у словниках сленгу та/або жаргону. Натомість, експліцитними маркерами жіночої ґендерної ідентичності серед розглянутих лексем та словосполучень є, наприклад, такі: *Barbie doll, big Bertha*. Жіночі імена, що входять до складу цих словосполучень, роблять їх більш експліцитними у вираженні жіночої ґендерної ідентичності.

Слот «Рольові особливості поведінки». Як показав аналіз, більшість лексичних маркерів слоту «Рольові особливості поведінки» на позначення жіночої ґендерної ідентичності містять у собі негативну оцінку. До деякої міри, це відображає той суспільний тиск, якому піддаються жінки та втілює у собі важелі впливу на жінок через осуд тих чи інших особливостей їх поведінки.

Наприклад, жінок значно частіше засуджують за надто розкуту, свободолюбну поведінку, особливо у статевому житті. Це імпліцитно (опосередковано) відображено у наступних лексичних одиницях.

Alley cat – особа, яка має погану репутацію. Здебільшого, таке найменування використовують саме на адресу жінки, яка вештається міськими вулицями або завулками, наче кішка. Така поведінка вважається неприйнятною для жінки і засуджується суспільством. Особливо це найменування використовується щодо жінки, яка живе безладним статевим життям. Окрім того, у британському сленговому лексиконі вислів *alley cat* означає позашлюбну дитину, натякаючи на погану поведінку матері;

Bat – лексема вказує на жінку-повію, яка тиняється вулицями вночі в пошуках клієнтів. Цей сленговий вираз побудований на порівнянні такої жінки з кажаном, адже більшість видів кажанів шукають їжу вночі. Окрім того, так називають будь-яку жінку з поганою репутацією. У XX ст. ця лексема набула також додаткового значення і стала означати жінку, яку вважали складною за характером або сварливою, зазвичай середнього або старшого віку. У цьому значенні подана лексема часто вживається у словосполученні *old bat*;

Fox, foxy – лисиця у цьому випадку виступає як ключовий образ анімалістичної метафори, що позначає людину, яку вважають хитрою (“*sly like a fox*”) або ж сексуальною чи зухвалою молодою жінкою (вона також може бути розумною). Цей вислів може мати й позитивне значення, однак частіше використовується у негативному сенсі, у якості докору за надмірну хитрість та продуманість.

Жіночий розум, прагнення до раціоналізації набувають негативної оцінки й у наступному словосполученні, де маркер ґендерної ідентичності наявний вже експліцитно: *calculating female* – у цьому вислові актуалізується існуючий суспільний стереотип, який полягає у приписуванні жінкам тільки їм властивих хитрощів, схильності до надмірної продуманості. Окрім того, в сучасній англійській мові наявний синонімічний за значенням, однак імпліцитний за семантикою, вираз *gold digger*.

Окрім сексуальної розкутості, хитрості та розуму, жіноча поведінка отримує негативну оцінку, якщо вона суперечить стереотипному уявленню про те, що жіночність, фемінінність безпосередньо асоціюється зі скромністю та добротою. Розглянемо лексичні засоби з негативною конотацією на позначення рольових особливостей поведінки фімінінної жінки.

Ball and chain – сленговий вираз XX ст. означає дружину або подругу чоловіка (особливо ту, яка наполягає на одруженні з ним), яка вважалася стримуючою або владною. Цей вислів відображає культурний наголос на так званому праві чоловіків обурюватися обмеженням, накладеним жінками, для здійснення своїх свобод. При цьому така владна жінка представлена як неживий предмет, тобто принизливо уречевлюється.

Характерно, що в англійській мові немає аналогічного виразу, який описував би чоловіка як обтяжливий тягар для жінки.

Barracuda – ця метафора означає жінку, яка більш агресивна чи наполеглива, ніж це схвалює суспільство. Номінація походить від назви тепловодної риби, яка має великий рот з безліччю гострих зубів. Таке порівняння містить виключно негативну конотацію, виражаючи осуд жіночої поведінки, яка не конвенційна та не підпадає під загальноприйняті ґендерні стереотипи.

На противагу лексичним одиницям на позначення рольових особливостей фемінінної жінки, які мають негативну оцінку поведінки як неконвенційної та неприйнятної згідно з суспільними нормами, в сучасній англійській мові наявні й приклади позитивної оцінки жіночої поведінки. Наприклад, прикметник *vivacious* використовується для характеристики жвавої жінки. Ця лексема може бути замінена синонімічними прикметниками *lively, spirited*. Бути жвавою ораторкою або гостинною господинею вважається традиційно цінною рисою жінок у суспільстві.

Утім, навіть позитивні, конвенційні риси жінки можуть засуджуватися та висміюватися суспільством, наприклад: *goody two-shoes* – цей вираз уживається на позначення молодої особи, яка вважається занадто доброчесною. Хоча, в цілому, цей вислів використовувався як для характеризації поведінки чоловіків, так і жінок, протягом тривалого часу він має виключно «жіноче» значення. Номінація *goody two-shoes* зазвичай використовується з відтінком глузування або презирства, імплікуючи цнотливість і часто лицемірство. Відповідно, жінка відчуває надзвичайний тиск з боку суспільства стосовно своєї поведінки, адже навіть доброчесні її риси можуть піддаватися осуду та висміюванню, що створює додаткові соціальні важелі впливу та відображає складне становище жінок у соціумі.

Однією із загальноприйнятих у суспільстві рольових моделей жіночої поведінки є роль хранительки сімейного вогнища. Цей стиль життя жінки відображено у наступних лексичних одиницях.

Apron, apron strings – «фартух», як імпліцитне, опосередковане посилання на жінку, оскільки фартух є різновидом одягу, який стереотипно пов'язує жінок із кухонними справами. Ця лексема використовувалася в сленговому значенні переважно на початку XX ст. В англійській мові також існує висловлювання на позначення молодого чоловіка, який перебуває під домінуванням своєї матері або дружини: "*tied to his mother's/wife's apron strings*". У той же час, у суспільстві вважається, що бути прислужником жінки є культурно неприйнятною роллю для чоловіка.

Aunt Tom, Aunt Thomasina – із середини 1900-х рр. вислів *Aunt Tom* було зневажливим найменуванням жінки, яка не підтримує цілі фемінізму, і тому її вважають слухняною по відношенню до чоловіків. Це поняття є аналогічним вислову *Uncle Tom*, афро-американському лайливому виразу, що описує підлеглого темношкірого чоловіка, з роману 1852 р. «Хатина дядька Тома» Г. Бічер-Стоу. Споріднений вислів *Aunt Thomasina* використовувався на позначення чорної жінки, яка прислужує білим людям або пристосовується до білого суспільства.

Frump – ця лексема вживалася на позначення людини, яку вважають занадто стриманою або неохайною, особливо непривабливої, старомодної жінки.

Honest woman – вираз, що вживають на позначення жінки, яка була «належним чином» заміжня до того, як мала сексуальні стосунки з чоловіком і до того, як завагітніла. Вислів "*make an honest woman of her*" означає «вийти заміж» та є кліше, що імплікує аморальність жінки, яка має сексуальні стосунки поза шлюбом. Факт існуваня такого вислову свідчить про подвійні стандарти суспільства стосовно ґендерної рівності, адже не існує еквівалентного виразу на позначення чоловіка з подібною шлюбною історією.

Jade – має значення вільної, сексуально розкутої жінки.

Welfare mother – епітет стереотипно представляє жінку, яка отримує соціальні гроші від соціальних виплат, як ліниву, залежну та безладну людину. Також цей вислів імплікує той факт, що така людина обманює систему. Жінка, номінована подібним чином (*the welfare mother*), може сприйматися як така, якій бракує ініціативи, характеру та інших так званих основних американських чеснот.

Snow white – найменування молодої жінки з натяком на її дівочу чесноту. Це поняття може вживатися жартівливо чи іронічно.

Murphy Brown mom – така номінація використовується для характеристики самотньої жінки, яка відмовилася вступати у шлюб, приділяє багато уваги своїй професії, але все ще прагне стати матір'ю. Цей вислів має лінгвокультурний потенціал, оскільки походить із телесеріалу 1980–90-х рр. «Мерфі Браун», у якому незаміжня жінка-професіонал народжує дитину та викликає на свою адресу осуд та критику з боку релігійних активістів. Відповідно, така номінація використовується також і як характеристика матері-одиначки, яка намагається поєднувати професію та виховання дитини.

Окрім тих маркувань рольових моделей поведінки жінки, які стосуються так чи інакше її ролі у сімейному житті, у родині, зустрічаються й лексеми, що позначають більш незалежний, розкутий стиль життя жінки, наприклад: *party girl* – словосполучення на

позначення молодої жінки, яка веде безладне сексуальне життя. Іноді ця номінація використовується також як евфемізм для позначення повії.

Одним із важливих елементів життя жінки та, відповідно, її ґендерної ідентичності, є материнство та ставлення до дітей. Знаходимо наступні словникові дефініції лексем на позначення материнської ролі жінки.

Breeder – так називають людину, яка має намір народити якомога більше дітей, та яка вступає у сексуальні стосунки з метою дітонародження. Хоча сама номінація з'явилася давно і мала різні значення, у 1980-х рр. вона почала використовуватися гомосексуалістами по відношенню до гетеросексуалів, тобто людей, які зазвичай зацікавлені в продовженні роду, особливо коли вони з ентузіазмом ставляться до цієї справи. У цьому контексті ця лексема набуває іронічної конотації.

Окрім того, лексема *breeder* може використовуватися і як негативна характеристика багатодітної жінки попри те, що саме материнство стереотипно вважається основним «покликанням» жінки. Негативна оцінка такого ставлення жінки до своєї материнської ролі побудована, часто, на упередженому ставленні до жінок, схильності суспільства засуджувати жіночий вибір як традиційний (відповідний ґендерним стереотипам), так і альтернативний.

Ще однією подібною лексемою, яка виражає негативне ставлення до виконання жінкою її материнської ролі, є лексема *mollycoddle*, яка розкриває таку характеристику поведінки жінки, як вияв надмірної опіки чи невиправданої турботи, особливо це стосується жінки-матері. Окрім того, ця лексема часто використовується по відношенню до дитини, особливо хлопчика, а також до дорослого чоловіка, якого надмірно пестять та опікають. Функціонує ця лексема у формі іменника або прикметника: *mollycoddle* / *mollycoddled*.

Також використовується слово *momism*, яке означає домінування матері над своїми дітьми та їхнє поклоніння їй. Зокрема, вважається, що проблемною є жіноча поведінка, яка полягає у схильності до надлишкової опіки над дітьми ("*maternal overprotection*"). При цьому часто лексема *momism* вживається у словниках та психологічній літературі не стільки як маркер психічного та психологічного неблагополуччя самої жінки-матері, скільки як звинувачення на її адресу в тому, що вона виростила «неповноцінного» у розумінні суспільства чоловіка, який через гіперопіку матері володіє недостатньою маскулінністю.

Відповідно, слот «Рольові особливості поведінки» у структурі загального фрейму містить, здебільшого, мовні засоби імпліцитного вираження, переважно, негативної та, рідше, позитивної оцінки жіночої поведінки. Негативно оцінюються будь-які варіанти жіночої поведінки, які йдуть у розріз зі стереотипним уявленням суспільства, позитивно ж оцінюються ті риси жіночої поведінки, які суспільством

схвалюються – наприклад, гостинність, хазяйновитість, привітність, скромність. Також зазначений слот представлений лексемами на позначення різноманітних рольових моделей поведінки жінки у суспільстві – від доброчесної матері родини та хранительки домашнього вогнища, до постійної відвідувачки вечірок. Все це відображає розповсюджені моделі жіночої поведінки та, у більшості випадків, оцінку таких поведінкових паттернів з боку суспільства – у більшості випадків досліджені лексеми містять негативну імпліцитну оцінку. Ставлення до дітей переважно представлене лексикою, яка містить негативну оцінку материнської поведінки та її ставлення до дітей, та позначає гіперопіку. Водночас, засуджується і недостатня опіка матері над своїми дітьми. Для позначення жінки, яка недостатньо піклується про дітей і через це отримує осуд суспільства використовуються наступні лексеми: *runaway mom*, *neglecting mother*, *long-distance mother*, *absent mother*, *AWOL-mother*, які мають експліцитний характер вираження.

Загалом, слот «Рольові особливості поведінки» репрезентує соціальний статус жінки, її місце у суспільстві.

Слот «Вік». Зазначений слот представлений лексемами-маркерами на позначення ґендерної ідентичності жінки відповідно до її віку – молодого, зрілого чи похилого. Розглянемо деякі словникові статті, які вказують на вікові особливості жінок.

Fluff, a bit of/a piece of fluff – стереотипізована назва молодої жінки або молодих жінок загалом.

Harridan – жінка, яку сприймають як стару і докірливу, норовливу. Вважається, що ця лексема походить від французької “haridelle”, що має значення «старий кінь». Протягом сторіччя значення цієї номінації трансформувалося: відбувся семантичний зсув від позначення жінки, яку вважали негідною чи старою та дурною, до позначення жінки злої, настирливої та загалом неприємної.

Squaw – позначає жінку, найменування індіанської чи інуїтської жінки або дружини, при цьому лексема імплікує старість та непривабливість із сексуальної точки зору. Відповідно до чоловічого сприйняття такої жінки, вона підходить лише для приготування їжі, прибирання. У багатьох відношеннях *squaw* є протилежністю чоловічого типажу “*brave*” та зворотного боку образу молодої та привабливої індіанки – “*Indian princess*”.

Jailbait – з початку XX століття дівчина, що не досягла повноліття (віку згоди) для вступу в статевий акт. Її вважають настільки небезпечною, що навіть флірт із нею може призвести до ув’язнення чоловіка.

Chippy, chippie – натякає на молодість, недосвідченість і вразливість, особливо жінки. Лексема *chippy*, переважно з середини XIX до початку XX століття позначає молоду особу або новачка.

Chicken – ще одна метафора з декількома різними значеннями. З одного боку, вона натякає на молодість, дівочість, низький статус і вразливість. З іншого боку, лексема *chicken* позначає жінку, імплікуючи при цьому її слабкість або малоцінність;

Filly, nelly – обидві лексеми позначають молодість та мініатюрність.

Відповідно, вік також може слугувати маркером ґендерної ідентичності жінки – молодість описується розглянутими лексемах як позитивна риса, тоді як старість асоціюється із незатребуваністю у чоловіків, часто – злим та неприємним, важким характером.

Аксіологію лексичних засобів на позначення жінки фемінінної у сучасній англійській мові можна представити за допомогою наступного графіку.

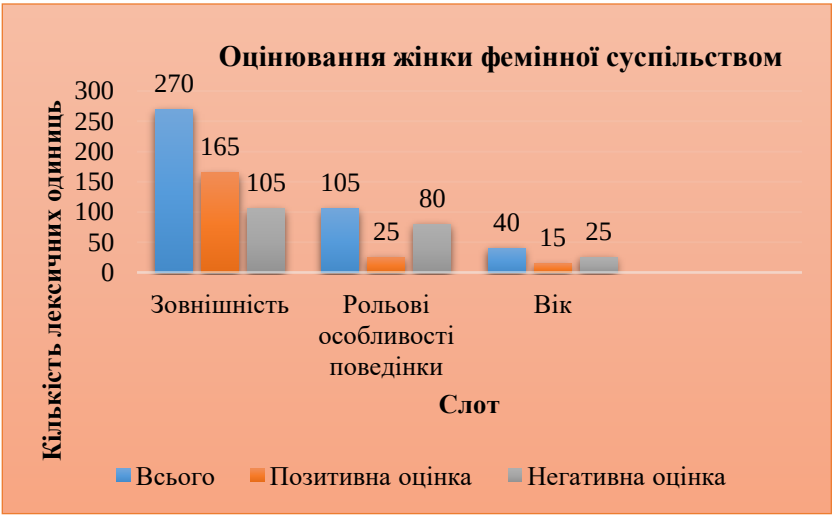

Жінка андрогінна. Ґендерна ідентичність жінки не обмежена лише фемінінною, а також може бути маскулінною або андрогінною. Відповідно, фрейм, за допомогою якого ми моделюємо ґендерну ідентичність жінки андрогінної, представлений слотами: 1) **Хто? – жінка, 2) Яка? – андрогінна, 3) Як виглядає? – зовнішність (привабліва/потворна), 4) Як себе поводить? – (рольова поведінка).** Для репрезентації цього типу ґендерної жіночої ідентичності немає потреби виділяти окремо слоти «Зовнішість», «Вік», «Рольові особливості поведінки», оскільки усі сленгізми, що їх наповнюють, актуалізують виключно стереотип про їх нетрадиційний вид орієнтації, що включає в себе поведінку, ґендерні ролі та опосередковано зовнішній вигляд. Звернемося до словникових дефініцій лексичних маркерів таких типів

жіночої ґендерної ідентичності в англійській мові. Так, можна виокремити лексеми *androgyny, androgyne* (від лат. “androgynus” – «гермафродит»). Ця лексема походить від грецького кореня, що означає «чоловік і жінка». Семантика цього слова змінювалася протягом віків. Так, давні греки використовували слово “androgynos” на знак презирства до людини, яку вони вважали пасивним партнером у одностатевих стосунках. Андрогінність традиційно імплікувала гермафродитизм та сексуальну амбівалентність і співвідносилася із негативними образами в західній культурі.

Загалом, образ андрогінної жінки в англійській мові переважно виражений чоловічими характеристиками (зовнішність, поведінка андрогінної жінки більш маскулінна), а також маркером бісексуальності, оскільки саме представниці лесбійської спільноти володіють атрибутами маскулінної зовнішності та поведінки, а тому сприйняття суспільством образу андрогінної жінки базується на поєднанні жіночої статі та маскулінних ґендерних ознак.

Проте поняття андрогінності також набуло позитивного значення цілісності чи завершеності. Так, у деяких культурах андрогінність, поєднання рис обох статей навіть вважалася ідеальним станом людини. Андрогін, або андрогінна людина, – це та, якій властиві характеристики, що традиційно асоціюються як із чоловіком, так і з жінкою, як-от турботливість і агресивність одночасно. Андрогін також іноді визначається як такий, що має риси, які нелегко ідентифікувати за статтю, які не є ні чітко жіночими, ні чітко чоловічими.

З часом поняття андрогінності увійшло у розповсюдження для опису лесбійок або геїв, які виявляють як чоловіче, так і жіноче начало, тому їх важко класифікувати за статтю. Наприклад, андрогінні лесбійки – це ті жінки, які мають зовнішність, яка не є конкретно чоловічою чи жіночою, або жінки з певними чоловічими рисами тіла, які намагаються врівноважити цей імідж, одягаючись або поводячись традиційно жіночим способом.

Концепція андрогінності свого часу збентежила феміністок своєю силою кинути виклик загальноприйнятій сексуальній дуальності маскулінності/жіночності та уявленням про те, що ця подвійність є природною та незмінною. На сьогодні ж андрогінність є одним із прийнятних для західної культури типів ґендерної ідентичності людини, що спирається на ідеологію ґендерної різноманітності, коли дихотомія «чоловіче/жіноче» вже перестала бути єдиним прийнятним у суспільстві варіантом ґендерної самоідентифікації особистості.

В англійській мові наявні специфічні лексичні засоби на позначення людей, які характеризуються трансґендерністю та андрогінністю. Наприклад, лексеми *cross-dresser, X-dresser* указують на людину, яка

одягається як представник іншої статі. Ця номінація здебільшого використовується тими, хто залучений до трансґендерної субкультури, при цьому така ідея «схрещування» двох статей лише зміцнює традиційне, жорстке уявлення про те, що існує лише дві статі та, відповідно, два ґендери. Поняття *cross-dresser*, *X-dresser* найбільш точно застосовується до осіб, які вважають себе представниками однієї статі чи ґендеру, але які носять одяг, який традиційно належить представникам іншої статі чи ґендеру.

Для позначення жінки з гомосексуальною ґендерною ідентичністю на психобіологічному рівні в англійській мові також використовується безліч сленгових слів та жаргонізмів. Розглянемо приклади.

Bluff – образливе найменування лесбійок у середині XX ст., суміш лексем "bitch" та "fluff";

Lady lover – сленгізм початку XX ст. для позначення лесбійок. Його використання поза межами лесбійської спільноти часто передбачає негативний підтекст або робить вислів відверто принизливим.

Gender bender; gender blender; gender fuck – технічною мовою, частина обладнання для зміни електричних вилок на протилежну (електричну) стать. Неофіційно, і з початку 1980-х років, це римоване, дещо емоційне, хоча зазвичай не зневажливе слово на позначення особи, яка наважується перетнути ґендерні кордони, таким чином «згинаючи» правила поведінки, зовнішнього вигляду та вбрання чоловіків і жінок. Більш вульгарна і ворожа, але водночас грайлива номінація "gender fuck" позначає акт змішування чоловічого та жіночого одягу, зазвичай з метою створення відчуття розбрату та абсурду.

Sinful – використовується на позначення гомосексуалістів або інших осіб, чия сексуальна орієнтація чи ґендерна поведінка не є традиційною, лексема з семантикою осуду, який спирається на релігійні догми.

Lipstick lesbian – лесбіянка, «жіночна», зокрема, стильно одягнена та приваблива у традиційному жіночому образі. Ця номінація не обов'язково імплікує принизливе ставлення, але її можуть використовувати насмішливо ті, хто не схвалює подібний спосіб життя.

Більшість таких лексичних маркерів ґендерної ідентичності жінки мають імпліцитний характер, оскільки не містять прямої вказівки на стать – жіночу або чоловічу. Експліцитними маркерами ґендерної ідентичності виступають прямі найменування, такі як *female, androgyne, bisexual*. Водночас, такі лексеми, як *bluff, butch* та ін. виражають особливості ґендерної ідентичності жінки опосередковано, імпліцитно.

Аксіологію лексичних засобів на позначення жінки андрогінної представлено наступним графіком.

Жінка маскулінна. Фрейм, за допомогою якого ми моделюємо ґендерну ідентичність жінки маскулінної, представлений слотами: 1) **Хто? – жінка, 2) Яка? –маскулінна, 3) Як виглядає? – зовнішність (приваблива/потворна), 5) Як себе поводить? – (рольова поведінка).**

Ми не вважаємо за потрібне структурувати фрейм, що представляє ґендерну ідентичність маскулінних жінок більш детально, оскільки майже кожна знайдена лексема на позначення жінок із такою ґендерною ідентичністю, містить у своїй семантиці маркер “mannish”, “manlike”, який указує на «чоловікоподібну» поведінку таких жінок. Категорія «Вік» взагалі не має значення у цьому випадку і не є важелем для актуалізації ґендерних стереотипів щодо маскулінних жінок.

До маскулінних жінок зазвичай відносять лесбійок, які беруть на себе усі чоловічі ґендерно-стереотипні ролі, що проявляються як у побутовому, так і в їхньому особистому житті. Розглянемо деякі приклади.

Bulldagger – «чоловікоподібна» лесбійка або та, яка виконує домінантну роль у сексуальній активності. Прототипом «нової жінки» на початку XX століття, яка вирішила бути незалежною, незаміжньою та пов’язаною з іншими жінками в міцних мережах підтримки, була «чоловікоподібна лесбійка» у фільмі Люсіль Боган “B. D. *[bulldagger]* Жіночий блюз».

Butch – «маскулінна», яка виконує «чоловічу» роль лесбійка або та, якій належить агресивна роль у сексуальній активності.

Bulldyke – ще одна провокаційна номінація, яка позначає лесбійку або будь-яку жінку, яку вважають «мужньою». Часто лексема виражає

зневажливе ставлення до такого типу жінок, що виникає через стереотипні уявлення про жіночість.

Crunchie – номінація типу лесбіянок. Crunchies, на відміну від lipsticks, характеризують менш модним стилем життя, більш агресивною манерою поведінки або утопічними ідеями. Лексема може використовуватися з імплікацією помірної насмішки серед тих лесбіянок, які не поділяють погляди тих, кого так ярликають.

Diesel; diesel dyke – лесбіянка, яку вважають жорсткою чи агресивною або має інші «чоловічі» риси. Стереотипною лесбіянка, яку так називають, є коротко стриженою, одягнена в шкіру та взута у важке робоче взуття Doc Martens;

Marimacho – жінка, яку вважають чоловікоподібною лесбійкою, лексема походить від імені Марія по-іспанськи і слова "macho", що означає «чоловік». Ще одна мексиканська або іспанська сленгова номінація на позначення лесбіянок – *"loca"*, що також має значення «божевільна».

No-nuts – сленгова номінація, що означає «лесбійка». Ядерна лексема *nuts* – горіхи – сленгова і використовується на позначення чоловічих геніталій, без яких жінка може обходитися (або яка «поводиться так, ніби вони в неї є», тобто претендує на привілеї, які зазвичай надаються лише чоловікам). Ця номінація може бути жартівливою, але її часто використовують чоловіки з наміром принизити лесбійську сексуальну орієнтацію.

Sergeant; top sergeant – лексеми, що використовуються на позначення лесбіянок, натякаючи на стереотипне домінування або маскулінність; зазвичай мають принизливу конотацію, коли вживаються гетеросексуалами.

Tomboy – дівчина чи молода жінка з манерами, які натякають на хлоп'ячий характер. Спочатку це слово (у XVI столітті, коли воно означало «бурхливий» або «грубий)» використовували на позначення хлопчиків (Том скорочено від Томас). Згодом його семантика кардинально змінилася, оскільки цю номінацію почали використовувати виключно по відношенню до дівчат.

Більшість сленгізмів на позначення жіночої маскулінності має суто експліцитний характер, головним чинником тиску на таких жінок виступає їх нетрадиційний вид поведінки, що включає в себе чоловічі манери, риси характеру, спосіб життя. Саме вони є експліцитними показниками їх відмінності від образу типової жінки.

Аксіологія лексичних засобів на позначення жінки маскулінної представлена наступним графіком.

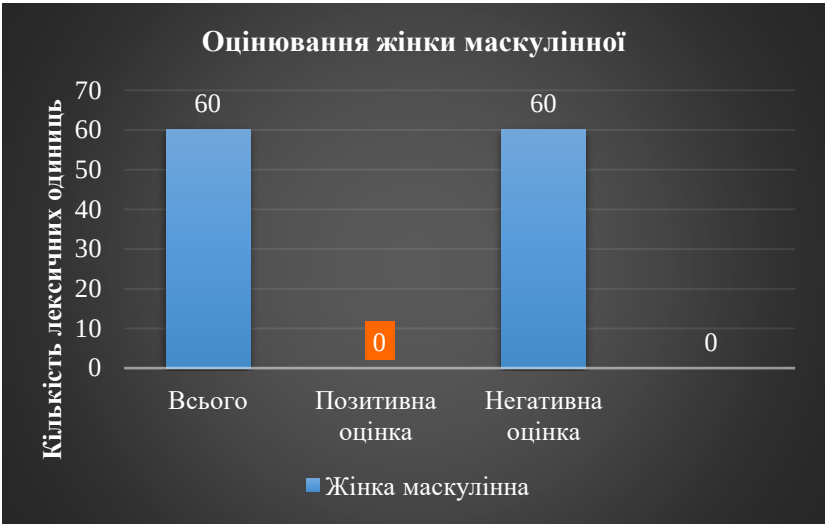

ВИСНОВКИ

У дослідженні здійснено фреймовий аналіз вербальної репрезентації жіночої ґендерної ідентичності у сучасній англійській мові. Було змодельовано структуру ґендерної ідентичності жінки за такими ключовими параметрами: 1) приналежність до статі, яка виражається на біологічному рівні (жіноча / чоловіча) та на психобіологічному рівні (гетеросексуальний / гомосексуальний / бісексуальний / асексуальний); 2) тип ґендерної ідентичності, а саме андрогінний жіночий, маскулінний жіночий, фемінінний жіночий типи; 3) соціальний статус / ґендерні ролі (одружений(-а), неодружений(-а), розлучений(-а), удовець(удова) тощо); 4) тип конструювання ґендеру (нормативний, маніпулятивий, креативний). Відповідно, фрейм, що структурує вербальну репрезентацію жіночої ґендерної ідентичності у сучасній англійській мові, було представлено за допомогою таких слотів: 1) Хто? – жінка; 2) Яка? – фемінінна / маскулінна / андрогінна; 3) Якого віку? – молода / стара; 4) Як виглядає? – зовнішність (приваблива / потворна); 5) Як себе поводить? – (рольова поведінка), лексичне наповнення яких було проаналізовано за допомогою методу словникових дефініцій та компонентного аналізу.

До лексики, яка використовується на позначення ґендерної ідентичності жінки в сучасній англійській мові, належить значна кількість сленгізмів, що характеризують жінку за критеріями її поведінки, зовнішності, віку. З'ясовано, що такі найменування, здебільшого, є аксіологічно забарвленими з домінуючою негативною оцінкою. Такої негативної оцінки набуває як не прийнятна у рамках стереотипного

уявлення про жіночність поведінка чи зовнішність (наприклад, сексуально розкута або надто вольова поведінка, неконвенційна зовнішність), так і загальноприйнята поведінка жінки, як от реалізація у ролі матері та домогосподарки, м'якість у спілкуванні та ін. Це вказує на високий рівень тиску на жінку в суспільстві, жорсткі соціальні вимоги до неї, які часто протирічать одна одній. Тип фемінінної жіночої ідентичності на лексичному рівні репрезентований здебільшого сленговими виразами з негативною оцінністю, часто зниженого регістру мови (жаргон, інвективи). Більшість маркерів ґендерної ідентичності андрогінної жінки мають імпліцитний характер, оскільки вони не містять прямої вказівки на стать – жіночу або чоловічу. Більшість сленгізмів на позначення жіночої маскулінності носить суто експліцитний характер, головним чинником тиску на таких жінок виступає їх нетрадиційний вид поведінки, що включає в себе чоловічі манери, риси характеру, спосіб життя.

Перспективи наших подальших досліджень становить вивчення особливостей лінгвокогнітивні особливості функціонування ґендерномаркованої лексики у сучасних англомовних художніх та публіцистичних текстах.

АНОТАЦІЯ

У роботі йдеться про реалізацію ґендерної ідентичності жінки в сучасній англійській мові. У запропонованому дослідженні поняття ґендеру потрактовуємо не як бінарну категорію у її традиційному розумінні, а як небінарний феномен, що передбачає певні її варіації, андрогінність та маскулінність, зокрема. Відповідно, ґендерна ідентичність розуміється нами як сукупність ідей, певних поведінкових моделей, цінностей, які визначають усвідомлення особою власної ґендерної ідентичності, яка не обов'язково співвідносна із бінарною ґендерною моделлю або ґендерними стереотипами, що глибоко укорінені у певних етноспільнотах. Здійснено фреймовий аналіз вербальної репрезентації жіночої ґендерної ідентичності у сучасній англійській мові шляхом моделювання структури ґендерної ідентичності жінки за чотирма ключовими параметрами, які зазначають стать, тип ґендерної ідентичності, соціальний статус та тип конструювання ґендеру. Фрейм, що структурує вербальну репрезентацію жіночої ґендерної ідентичності у сучасній англійській мові, було представлено за допомогою відповідних слотів, лексичне наповнення яких було проаналізовано за допомогою методу словникових дефініцій та компонентного аналізу. До лексики, яка використовується на позначення ґендерної ідентичності жінки в сучасній англійській мові, належить значна кількість сленгізмів з негативною аксіологічною забарвленістю, що характеризують жінку за

критеріями її поведінки, зовнішності, віку. Лексична репрезентація ґендерної ідентичності жінки в сучасній англійській мові свідчить про надзвичайно високий рівень тиску на жінку в суспільстві, жорсткі соціальні вимоги до неї, які часто протирічать одна одній.

Література

1. Космеда Т. А., Карпенко Н. А., Осіпова Т. Ф., Саліонович Л. М., Халіман О. В. Гендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискурсивна практика. Харків, Дрогобич : Коло, 2014. 470 с.

2. Malti-Douglas F. Encyclopedia of Sex and Gender. Volume 2. New York : The Gale Group, 2007. 869 p.

3. Eckert P. Language and Gender. Cambridge, New York : Cambridge University Press, 2003. 379 p.

4. Evans V. A Glossary of Cognitive Linguistics. Edinburgh : Edinburgh University Press Ltd, 2007. 251 p.

5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.

6. Green R. Robert Stoller's Sex and Gender: 40 years on. Archives of Sexual Behavior. 2010. № 39 (6). P. 1457–1465.

7. Lakoff R. Language and woman's place. Language in Society. 2008. P. 45–79.

8. McKinlay A. Identities in Context. Individuals and Discourse in Action. Oxford : Wiley-Blackwell, 2011. 243 p.

9. Erikson E. Identity: Youth and crisis. New York : Norton, 1968.

10. Marcia J. E. Development and validation of ego identity status. *Journal of Personality and Social Psychology*. № 5. 1966. P. 551–558.

11. Luyckx K., Goossens L., Soenens B. Developmental Typologies of Identity Formation and Adjustment in Female Emerging Adults: A Latent Class Growth Analysis Approach. *Journal of Research on Adolescence.* № 18 (4). 2008. P. 595–619.

12. Meeus W., Iedema J., Vollebergh W. Identity Formation Re-revisited: A Rejoinder to Waterman on Developmental and Cross-Cultural Issues. *Developmental Review.* Vol. 19. Issue 4. 1999. P. 480–496

13. Bosma R. H., Nguyen T. D., Calumpang L. M., Carandang S. A. Gender action plans in the aquaculture value chain: what's missing? Vol. 11. Issue 4. 2019. P. 1297–1307.

14. Lorber J. and Farrell S. A. (eds.). The Social Construction of Gender. Newbury Park (CA) : Sage, 1991. 374 p.

15. Іванченко С. Багатовимірна модель гендера. Соціальна психологія. 2007. № 4. С. 157–173.

16. Кубриченко Т. В. Ідентичність особистості у гендерному вимірі. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія Психологічна*. 2012. Вип. 2 (2). С. 323–331.

17. Маслова Ю. П. Мовна репрезентація гендеру. *Наукові записки. Серія Філологічна*. Острог : Вид-во НаУ Острозька академія, 2009. Вип. 12. С. 224–233.

18. Fillmore J. Ch. Form and Meaning in Language: Papers on Semantic Roles. Stanford : CSLI Publications, 2003. 311 p.

Information about the authors:

Bahatska Olena Viktorivna,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor
at the Department of English Philology and Linguodidactics
Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko
87, Romenska str., Sumy, 40002, Ukraine

Barkova Yuliia Viktorivna,
Master degree Student
at the Department of English Philology and Linguodidactics
Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko
87, Romenska str., Sumy, 40002, Ukraine